

Інна Осадченко

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ» З ТОЧКИ ЗОРУ СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

Сучасна технологізація освітніх процесів спонукає науковців до глибокого аналізу сутності педагогічних категорій кола означеної проблеми. Однак, термінологічна неузгодженість популярних педагогічних категорій приводить до неоднозначності їх тлумачення, а, відтак, до формулювання занадто розгалужених тенденцій у різних напрямках, зокрема, професійної освіти: на основі теоретичної нечіткості не можна побудувати ефективну процесуальну модель втілення теорії на практиці. У коло таких проблем потрапило й з'ясування сутності поняття «педагогічна технологія».

На думку О. Пометун, нині «термін «технологія» все частіше використовують дослідники проблем організації процесу навчання, більш глибоко вивчаючи роль і функції учня (студента або взагалі того, хто навчається), а також його взаємодії з іншими учасниками процесу навчання» [12, 47]. Отже, у контексті технології освіти йдеться про управлінські освітні орієнтири, яким мають підпорядковуватися інші компоненти освіти, насамперед, педагогічна технологія як складник ємнішнішого поняття – технології освіти, яка розглядається науковцями А. Андрєєвим, К. Бахановим, Н. Бордовською, М. Вайндорф-Сисоєвою, В. Головенкіним, В. Загвязинським, Л. Крившенком, С. Кузнецовим, М. Лазарєвим, С. Переваловим, А. Реаном, В. Сабліним, С. Слаквою та ін. на основі системного, дидактичного та технологічного підходів.

Характеристику педагогічної технології як поняття зробили О. Антонова, В. Воронов, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Є. Єршова, Н. Заячківська, Л. Мільто, І. Нікішина, Є. Полат, О. Пехота, Г. П'ятакова, Т. Семенюк, С. Смірнов та ін., керуючись різними методологічними підходами, що й спричинило різнобічність їх суджень.

Мета статті – шляхом аналізу наукових джерел з'ясувати сутність поняття «педагогічна технологія» з точки зору сучасних методологічних підходів до досліджуваного явища: системного, дидактичного та технологічного.

Цілком погоджуємося з думкою І. Нікішиної про те, що у сучасній освітній практиці поняття «педагогічна технологія» уживається на трьох ієрархічно супідрядних рівнях:

1. Загальнопедагогічному (загальнодидактичному) рівні, на якому технологія характеризує цілісний освітній процес у певному навчальному закладі на певному ступені навчання. За таких обставин «педагогічна технологія синонімічна педагогічній системі: вона містить сукупність цілей, змісту і методів навчання, алгоритм діяльності суб'єктів і об'єктів процесу» [8, 15].

2. Окремометодичному або наочному рівні, на якому технологія уживається в значенні «окрема методика» – сукупність методів і засобів реалізації певного змісту навчання і виховання у межах однієї навчальної дисципліни та одного викладача (методика викладання предметів).

3. Локальному (модульному) рівні – технологія окремих частин навчально-виховного процесу, вирішення конкретних дидактичних і виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, технологія повторення і контролю матеріалу, технологія самостійної роботи тощо) [8, 15–16].

Вважаємо, що кожному із вказаних рівнів дослідження відповідає певний методологічний підхід:

- загальнопедагогічному – системний, на основі якого певна педагогічна категорія розглядається і як окрема система, і як складник мікроявища з урахуванням внутрішньої організації, структури та компонентів системи; визначається її взаємозалежність, взаємообумовленість (інтегративність) з іншими дидактичними категоріями тощо;

- окремометодичному – дидактичний як єдиний підхід до явищ навчання, які розглядаються комплексним цілим: навчання і виховання, викладання і учіння, процес навчання та зміст навчання, враховуючи те, що методика навчання – складник дидактики;

- локальному – технологічний підхід, який, з нашої точки зору, акцентує увагу на різниці між технологією та методикою навчання на основі критеріальних ознак: системність, науковість, інтегративність, відтворюваність, ефективність, якісність та вмотивованість, новизна, можливість тиражування, переносу у нові умови тощо, серед яких алгоритмічність як критерій посідає провідне місце.

Спробуємо у процесі аналізу наукових джерел з'ясувати пріоритетність перерахованих методологічних підходів до розуміння сутності поняття «педагогічна технологія».

Власне технологічний підхід до з'ясування сутності поняття «педагогічна технологія» спричинює той факт, що цю категорію розуміють як:

- строго спрямовані педагогічні дії на досягнення поставлених цілей, тому ці дії повинні бути максимально алгоритмізовані: описані однозначно та у певній послідовності (В. Воронов) [2, 173];

- «...строго наукове проектування та точне відтворення педагогічних дій, які гарантують успіх» (В. Крившенко) [6, 318].

Як бачимо, у обох тлумаченнях концентрується увага на слові «строго», тоді як, на нашу думку, педагогічні дії, враховуючи суб'єктний чинник, що породжує безкінечний потік педагогічних ситуацій – обставин, з яких треба шукати правильний спосіб виходу, заперечує присутність цього слова у тлумаченні. Тобто, «строгість» педагогічних дій можлива лише на передбачуваному, стабільному теоретичному рівні. Отож, розглядати педагогічну технологію винятково з точки зору технологічного підходу як пев-

ний алгоритм дій – недоцільно.

Певно тому Н. Заячківська, Г. П'ятакова розуміють педагогічну технологію як продуману в деталях «модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації і проведення навчального процесу з обов'язковим застосуванням комфортних умов для викладача і студентів» [13].

У такому поясненні педагогічної технології присутній діяльнісний складник – не лише алгоритм дій, а й умови їх реалізації, що підкреслює поєднання технологічного та дидактичного підходів до розуміння цього поняття. Проте, вважаємо, що і з точки зору цих методологічних підходів педагогічна технологія характеризується виокремлено, не системно.

О. Пехота переконує у тому, що необхідно у контексті «педагогічної технології» виділити спеціальну галузь, яка б досліджувала увесь навчальний процес у цілому, розглядаючи його як систему: нові концепції процесу навчання, проблеми взаємовпливу нових засобів і методів навчання, використання системного підходу до організації навчання, психологічні основи теорії навчання, проблеми загальної теорії систем та їх застосування у педагогіці [10, 14]. Авторка приходить до висновку про те, що тенденції переходу до розуміння педагогічної технології як педагогічної системи, враховуючи значущість використання засобів навчання як стимуляторів підвищення ефективності навчального процесу, виникли ще у 60-ті роки ХХ ст., коли власне й було становлення педагогічної технології, а саму систему неперервної освіти в Україні також можна зарахувати до класу освітніх технологій [10, 20–23].

Усупереч цьому, І. Нікішина наголошує: у наукових джерелах та на практиці термін «педагогічна технологія» часто застосовується як синонім поняття «педагогічна система», однак поняття «система» – ширше, ніж технологія, бо включає, на відміну від останньої, і суб'єктів і об'єктів діяльності [8, 16].

Отже, йдеться, насамперед, про педагогічну технологію як системне педагогічне явище: синтез досягнень педагогічної науки та практики, завдяки поєднанню традиційних елементів минулого досвіду та сучасних суспільних інновацій.

Аналіз наукових джерел показав, що, переважно, дослідники з'ясовують сутність поняття «педагогічна технологія» як наукової категорії комплексно: з точки зору системного, дидактичного та власне технологічного підходів (О. Антонова, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Є. Єршова, Л. Мільто, Є. Полат, Т. Семенюк). Водночас, не вказуючи назву перерахованих підходів, у їх роботах педагогічна технологія тлумачиться як:

1. Інтеграція теорії і практики в процесі розв'язання педагогічних завдань, що водночас належить і до об'єкта, і суб'єкта педагогічної діяльності. На рівні суб'єкта – це особиста освіта, тобто уміння вибрати спосіб діяльності в проблемній ситуації, на основі перенесення узагальнених знань і умінь у нову ситуацію, перетворення ситуації в завдання та правильний

вибір рішення [5, 47].

2. Різнобічна педагогічна категорія:

- відображення тактики реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі за наявності певних умов, акумулювання і вираження загальних ознак та закономірностей навчально-виховного процесу незалежно від конкретного навчального предмета, об'єднуючи в собі їх зміст, форми і засоби;
- конструкція, стратегія, алгоритм дій педагога, організація педагогічної діяльності;
- розроблення, деталізація інструментальних аспектів педагогічного процесу [3, 66–68].

3. Науково обґрунтована практика навчання або системний метод організації навчально-виховного процесу; галузь педагогіки, де об'єкт дослідження – процес навчання, засвоєння знань, а мета – розкриття зв'язків і закономірностей, що забезпечують його раціональну побудову і досягнення запланованого результату [4, 17].

4. Повна керованість навчальним процесом, проектування і відтворення навчального циклу, тобто можливість його повторення будь-яким педагогом, адже вона покликана підвести всіх, хто навчається, до єдиного рівня оволодіння необхідними знаннями, вміннями і навичками [7, 6].

5. Цілеспрямований, послідовний опис діяльності педагога в процесі досягнення поставлених дидактичних цілей; детально (технологічно) розроблені методи і організаційні форми навчання [11, с. 112].

Таким чином, педагогічна технологія як категорія найближча до поняття «технологія освіти», насамперед, через методологічну основу, тобто спільні підходи (системний, дидактичний та технологічний) до розуміння її сутності. Однак, педагогічна технологія – складник освітньої технології як ємнішого науково-педагогічного явища.

Безумовно, термін «педагогічна» у будь-якому поєднанні складається із двох взаємозалежних компонентів: «навчання» та «виховання» з уживанішим стосовно технології, як показує аналіз наукових джерел та емпіричний досвід, першим терміном – «навчання». Уникаючи зайвого, з точки зору предмету нашого дослідження, аналізу доцільності поєднання термінів «технологія» та «виховання», зазначимо лише те, що науковці заперечують застосування терміна «технологія» щодо процесу виховання. З цієї позиції дослідники переконують у функціонуванні лише поняття «технологія навчання», бо термін «технологія освіти», як і «педагогічна технологія», містить сукупність означених раніше процесів: виховання та навчання [9, 409].

Л. Крившенко, М. Вайндорф-Сисоєва зазначають, що первинно термін «педагогічна технологія» застосовувався лише стосовно технології навчання [6, 318]. О. Пехота теж називає «технологію навчання» («технологію навчального процесу») галуззю «педагогічної технології» [10, 14].

Згідно із дослідженням К. Баханова, у зарубіжній педагогіці поняття

«технологія навчання» тотожне поняттю «педагогічна технологія», обмежуючись галуззю навчання і не торкаючись процесу виховання. Автор підкреслює, що доцільніше було б розглядати окремо поняття «технологія навчання» та «технологія виховання», враховуючи, що вони – цілісні складники поняття «педагогічна технологія»: «Ось чому здається тавтологією вживання в деяких працях останніх років словосполучень на зразок: «педагогічна технологія навчання», «педагогічна технологія гуманістичного виховання» тощо [1].

Отже, на основі аналізу наукових джерел нами з'ясована сутність терміна «педагогічна технологія» як складника освітньої технології – ємнішого науково-педагогічного поняття. Під педагогічною технологією розуміємо системне педагогічне явище – інтеграцію досягнень педагогічної науки та практики, завдяки поєднанню традиційних елементів минулого досвіду та сучасних суспільних інновацій.

Педагогічна технологія з точки сучасних методологічних підходів, жоден з яких у цьому випадку не може бути пріоритетним, характеризується таким чином:

- системного підходу як певна педагогічна категорія і як окрема система конкретного дидактичного явища, взаємозалежно, інтегративно з іншими педагогічними категоріями (технологія освіти, технологія навчання); відображення шляхів реалізації технології освіти;

- технологічного підходу як певний алгоритм (тактика, стратегія) педагогічних дій, організація педагогічної діяльності з метою досягнення поставлених дидактичних цілей, акцентуючи увагу на тому, що педагогічна технологія через суб'єктний чинник, з приводу якого постійно виникають педагогічні ситуації – обставини, з яких необхідно знайти правильний спосіб виходу, не може бути однозначно чітко запланованим та передбачуваним порядком дій;

- дидактичного підходу як комплексне ціле, яке складається з навчання і виховання, викладання і учіння, процесу навчання та змісту навчання, складаючи цілісний педагогічний процес, підкреслюючи наявність діяльнісного компонента – не просто алгоритму дій, а й умов їх реалізації; вияв основних закономірностей навчально-виховного процесу шляхом детальної розробки та оптимального поєднання його змісту, форм, методів, прийомів і засобів як інструментарію педагогічного процесу.

У будь-якому поєднанні термін «педагогічна технологія» складається із двох взаємозалежних компонентів: «навчання» та «виховання». Отож, подальшого дослідження потребує сутнісний аналіз поняття «технологія навчання» як складника педагогічної технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Технологізація процесу навчання: дидактичні та філософські виміри. http://www.bdpu.org/scientific_published/Pedagogical_studios/19

2. Воронов В.В. Воспитательные технологии и системы. // Педагогика: учеб. / Л.П. Крившенко [и др.]; под ред. Л.П. Крившенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 168–195.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : Монографія. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.
5. Ершова Е.А. Интеграция теории и практики в обучении будущих учителей решению педагогических задач: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. – Санкт-Петербург, 2002. – 167 с.
6. Крившенко Л.П., Вайндорф-Сысоева М.Е. Современные технологии обучения. // Педагогика: учеб. / Л.П. Крившенко [и др.]; под ред. Л.П. Крившенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 317–341.
7. Мільто Л.О. Методика розв'язання педагогічних задач: Навч. посібник. 2-ге вид., перероб і доп. – Харків: Ранок-НТ, 2004. – 152 с.
8. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов. – 2-е изд., стереотип. / Инна Виталиевна Никишина. – Волгоград: Учитель, 2008. – 91 с.
9. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. Пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / С.А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др.; Под ред. С.Л. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 512 с.
10. Пехота О.М. Технологічний підхід в освіті // Освітні технології: Навч.-метод. Посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – С. 7–26.
11. Полат Е.С. Реализация личностно ориентированного подхода и конструктивизма в системе обучения // Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М.Ю. Буханкина. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – С. 104–296.
12. Пометун О. Технологія інтерактивного навчання як інноваційне педагогічне явище // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 46–49.
13. П'ятакова Г.П., Заячківська Н.М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: Навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с. http://tourlib.net/books_others/pedtechnol1.htm //